

SERIA “STAWANIE SIĘ”
...*BECOMING*...

OD REDAKCJI

W lutym tego roku otworzyliśmy w ramach „Przeglądu Socjologii Jakościowej” nową serię publikacji o charakterze monograficznym poświęconą jakościowym badaniom procesu „stawania się” rozumianego jako nabywanie przez aktora społecznego określonej tożsamości.

W dostępnej on-line serii: „BECOMING” pragniemy nawiązać do bogatej tradycji badań i analiz procesu „stawania się”, która łączy w sobie zainteresowania zagadnieniami: procesów kształtowania i destrukcji tożsamości, społecznego wytwarzania tożsamości na poziomie indywidualnym i kolektywnym, pracy, kariery, trajektorii, profesji i profesjonalizacji, socjalizacji wtórnej oraz metodologicznych zagadnień związanych z prowadzeniem socjologicznych analiz na temat szeroko rozumianej „pracy nad tożsamością”.

Naszą serię otworzyła klasyczna praca Krzysztofa T. Koneckiego, pt.: „*Nowi pracownicy a kultura organizacyjna. Studium folkloru fabrycznego*”, („PSJ”, Tom III, Nr 1, http://www.qualitativesociologyreview.org/PL/volume3_pl.php) opisująca proces stawania się pracownikiem fabryki i wchodzenia nowego pracownika do kultury organizacyjnej zakładu przemysłowego.

Interesująca nas problematyka kształtowania nowej tożsamości, przejść statusowych, stale obecna w analizach badaczy pracujących w tradycji symbolicznego interakcjonizmu i Szkoły Chicago (począwszy od Everetta C. Hughesa i jego uczniów, Howarda S. Beckera, Anselma L. Straussa czy Ervinga Goffmana, następnie Roberta Prusa i wielu innych) dotyka szczególnego rodzaju relacji, jakie wytwarzają się na styku jednostki i instytucji. Opisuje wariant wtórnej socjalizacji, prowadzącej do nabywania przez jednostkę nowych autoidentyfikacji. Ludzie przemierzając swoją drogę przez instytucje, organizacje lub społeczne światy, są w nich „transformowani” za pośrednictwem istniejących już struktur organizacyjnych, dyskursów, ideologii, doświadczanych w codziennych interakcjach ze współ-uczestnikami kultury, do której wchodzą.

W niniejszym wydaniu odwołamy się także do problematyki transformacji tożsamości w kontekście instytucjonalnym, ale tym razem w odniesieniu do studentów wydziału aktorskiego i do ich przejścia przez bardzo specyficzną instytucję, jaką jest szkoła teatralna. Prezentujemy analizę Kamili Hernik, „*Doświadczenie konwersji przez studentów Wydziału Aktorskiego Akademii Teatralnej w Warszawie. Wpływ instytucji edukacyjnych*”, omawiającą bardzo specyficzny proces pracy biograficznej, jakiego doświadczają studenci aktorstwa.

Autorka podąża w swoich rozważaniach tropem twórców symbolicznego interakcjonizmu i tradycji Szkoły Chicago, koncepcji „kariery” E. Hughesa, „kariery moralnej” E. Goffmana oraz „trajektorii” A. Straussa. Przede wszystkim jednak opiera się na koncepcji analizy biograficznej Fritza Schütze. Posługując się jego metodą analizy narracji, wygenerowała portrety biograficzne dziesięciu studentów warszawskiej szkoły teatralnej. Dwukrotnie docierała do swoich badanych porównując przemiany, jakie nastąpiły w ich biografiach na przestrzeni kilku lat studiowania.

Dzięki temu uzyskujemy wgląd w bardzo ważny aspekt tożsamościowej metamorfozy: zmiany perspektywy oglądu siebie w czasie. Autorce udaje się uchwycić proces tej zmiany poprzez porównanie materiału narracyjnego zbieranego w dwóch różnych momentach życia młodych aktorów.

Kamila Hernik pokazuje także jak strukturalne aspekty studiowania aktorstwa (sama szkoła, ludzie tam pracujący, wytwarzający klimat i kulturę organizacyjną tego miejsca) wiążą się z aspektami subiektywnymi, warunkując wytwarzanie określonej autoidentyfikacji. Autorka pragnęła uchwycić doświadczany przez studentów wpływ instytucji na ich własne życie i autodefinicje oraz uzyskać obraz ich edukacyjnej kariery.

Szkoła Aktorska jawi się tutaj jako „kocioł alchemika”. Jej zamknięcie na zewnętrzny świat, domyka obszar przemian, jakich doświadczają poddawani konwersji studenci. Dojrzewanie w szkole jest problematyczne i trudne, wiąże się niejednokrotnie z procesami cierpienia i doświadczaniem struktur trajektoryjnych w biografii.

Problematyczne dla jednostki rytuały „przejścia” (jak fuksówka), pojawiające się na początku drogi aktorskiej, są jedynie wstępem do dalszej intensywnej pracy nad sobą, która domyka się o wiele później w zdarzeniach nieuchwytnych, a jednak oddzielających dawną i nową tożsamość i zaświadczanych stwierdzeniami typu: *„jestem już innym człowiekiem”*.

Studenci wydziału aktorskiego wyraźnie doświadczają tej zmiany. Sami określają ten proces jako „dojrzewanie”, „dorastanie”, „otwieranie się”, „poznawanie swoich możliwości”, „zdobywanie samoświadomości”. Ale to „dojrzewanie” jest nienaturalne, niejako „wymagane”, a nawet „nakazane”. W odczuciach młodych aktorów odbywa się pod ogromną presją. Wielu studentów ma trudności z odnalezieniem się w nowej nie zawsze zrozumiałej sytuacji, w której oczekiwania nauczycieli, pozostają całkowicie niejasne, aż do momentu niespodziewanego odkrycia „o co tak naprawdę chodzi” w uprawianiu aktorstwa, uruchomienia jakich procesów, emocji i form ekspresji żądali nauczyciele podczas wielogodzinnych prób. Jednocześnie studenci mają poczucie, że to, czego doświadczają dzieje się za sprawą nauczycieli, a student jest tylko przedmiotem w ich rękach: *„nam się każą zmieniać”, „nagle musisz bardzo szybko dojrzewać”* – cytuje stwierdzenia studentów K. Hernik. Wyraźnie obecna jest w analizowanych wywiadach dominacja struktury trajektoryjnej.

Niebagatelną rolę w całym tym procesie odgrywa spotkanie „mistrza”. Jego pojawienie się w życiu młodego aktora może zatrzymać procesy trajektoryjne, wyznaczyć nową ścieżkę, doprowadzić do twórczej przemiany, pomóc odzyskać wiarę we własne siły i

zdolności. Te przełomy w życiu studentów pojawiają się jednak po okresie „błądzenia i szukania własnego miejsca” w szkole i w zawodzie.

Autorka na podstawie przeprowadzonej przez siebie analizy materiałów biograficznych wygenerowała 4 typy „przechodzenia” przez szkołę:

1. Typ pierwszy kariery, w którym dominującym doświadczeniem biograficznym jest metamorfoza, studenci odczuwają jako formę łagodnej, ale ukierunkowanej przemiany. Zazwyczaj osoby przechodzące ten typ kariery całkowicie zawierzały znaczącym innym, powierzały swój los w ręce pedagogów, pozwalały im niejako formować siebie. To „oddawanie się w ich ręce”, owocowało dynamicznym realizowaniem biograficznego planu działania.
2. Typ drugi, to biografie powikłane, w ramach których doświadczenia szkolne są odbierane jako niejednoznaczne, a sama kariera edukacyjna, chociaż zakończona sukcesem, naznaczona poczuciem „zmęczenia szkołą”, „znużenia” i odcięcia od świata poza murami Akademii.
3. Typ trzeci kariery dotyczy osób, dla których samo podjęcie studiów na wydziale aktorskim stanowiło już wielką przemianę w życiu. Oderwane od środowiska lokalnego, pochodzące z małych miasteczek, osoby te, poniosły duże poświęcenia, aby w ogóle dostać się do Akademii. Jednocześnie w ich biografjach widoczny jest motyw nieustannej walki „o swoje”, jak określa to autorka, „pewna zadziorność życiowa”.
4. Czwarty, najbardziej powikłany typ przejścia przez szkołę – opisuje kariery osób, w których narracjach wyraźnie dominuje trajektoria – jako podstawowe doświadczenie biograficzne.

Dodatkowym elementem wpływającym na dynamikę tego procesu jest wspomniane „hermetyczne zamknięcie”, jakiego doświadczają studenci. Nie wychodzenie poza mury szkoły, brak możliwości i czasu (zajęcia trwają od samego rana do późnych godzin nocnych) – w sensie dosłownym zamyka ich na inne oddziaływania. Nie spotykają się prawie z ludźmi spoza szkoły i nie prowadzą poza nią życia towarzyskiego. A po zakończeniu szkoły, nagle doświadczają „przepastnej” pustki, bo sieć społeczna ogranicza się do osób znanych ze szkolnych korytarzy i z aktorskiego świata. Są to koszty intensywnej „laboratoryjnej” pracy nad sobą. Szkoła zamyka na zewnętrzny świat i otwiera drzwi „do wnętrza” – do samego siebie, do własnych sposobów ekspresji, wyrażania siebie, grania roli. Stawanie się aktorem to praca nad swoją własną cielesnością, swoimi emocjami, formami ekspresji, silnymi i mocnymi stronami, poznawanie granic własnych możliwości.

Przedstawiona analiza może przyczynić się do lepszego zrozumienia, tego, czego doświadczają aktorzy w procesie „formowania” nowej tożsamości. Nauczyciele, kreatorzy i mistrzowie, mogą zaś zobaczyć, co dzieje się w trakcie tego procesu z ich podopiecznymi.

Anna Kacperczyk